

Світоглядна підготовка вчителів початкових класів: філософсько-освітня інтерпретація

У статті обґрунтовано необхідність світоглядної підготовки вчителів початкових класів як важливої умови їх професійного становлення та самоідентифікації, розкрито сутність та основні компоненти світоглядної підготовки педагога початкової ланки освіти.

Ключові слова: світоглядна підготовка, учителі початкових класів, компоненти світоглядної підготовки.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Учителі являють собою важливу соціальну групу, яка організовує і спрямовує не лише процес навчання і виховання учнів, забезпечує успішну їх соціалізацію, а й загалом впливає на розвиток суспільства.

Саме цим зумовлена необхідність орієнтації системи професійної підготовки сучасного вчителя початкової школи на формування у нього стійких світоглядних позицій, універсального світогляду, ціннісних орієнтацій, відкритості до суспільних змін, здатності реагувати на виклики суспільства нового типу, орієнтуватися та самоідентифікуватися у мінливому світі, який втратив ціннісні орієнтири та особистісні виміри, почуття особистої відповідальності та причетності до розв'язання глобальних і локальних проблем, глибоких фундаментальних знань.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Досліджувана проблема знаходиться у міждисциплінарній площині, оскільки охоплює широке коло філософських, психологічних та педагогічних проблем. Зокрема, особливої уваги заслуговує доробок вчених у царині філософії освіти, оскільки він містить ідеї, що стали основою для обґрунтування філософсько-освітніх підходів до визначення змісту підготовки педагога. Так, питання про місце світоглядної підготовки в системі педагогічної освіти висвітлюють у своїх працях І.Підласий, Ю.Беляев [2].

Проблему формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів вивчали Г.Жиру, Х.Ортега-і-Гассет, А.Сорокін, П.Фрейре.

Визначена проблема розглядалась у роботах таких авторів, як В.Андрущенко, Г.Волинка, С.Гончаренко, В.Кремень, В.Кущерев, М.Михальченко, В.Пазенок, І.Предборська, В.Шинкарук [4; 8].

Роль особистості вчителя, стилю його діяльності, впливу організованої дії на результативність педагогічного процесу досліджували у своїх працях В.Андрієвський, Г.Балл, А.Волинець, І.Зязюн, Н.Лукашевич, В.Табачковський [5; 6; 10].

Однак питання значимості світоглядної підготовки вчителя початкових класів залишається невивченим, що й зумовило вибір теми статті.

Формулювання цілей статті... Мета статті – обґрунтувати необхідність світоглядної підготовки вчителів початкових класів із позиції філософії освіти.

Виклад основного матеріалу... Світогляд є духовним середовищем людини, її „внутрішнім Я”. Осмислюючи свою суб'єктивність і навколишній світ, людина завдяки світогляду починає усвідомлювати себе здатною до його інтелектуального і практичного засвоєння, починає формуватися як людська індивідуальність, тобто акумулює в собі риси загальнолюдські, соціально значущі та індивідуально неповторні. Водночас світогляд є фактором самосвідомості будь-якої епохи, складовою культури і тому – необхідним фундаментом освіти.

Світогляд – це система поглядів людини (філософських, соціально-політичних, правових, моральних, естетичних) на навколишній світ (явища природи, суспільні процеси, свідомість людей), своє місце в ньому. Світогляд – це своєрідна інтегративна цілісність знання і цінностей, розуму і почуття, інтелекту і дії, критичного сумніву і свідомої недосконалості [7, с.18].

Забезпечуючи осмислення екзистенційних питань людського буття, світоглядна спрямованість підготовки орієнтує вчителя не лише на оволодіння сучасними знаннями, а й на формування громадянських позицій, ціннісних орієнтацій, готовності і здатності жити повноцінним особистим і соціальним життям. Соціальний досвід не може бути переданий у всій його сукупності і різноманітності. Тому він має бути складовою змісту освіти у своїх інтегрованих, узагальнених формах, головною з яких є світогляд.

Будь-яке суспільство зумовлює особливості формування світогляду людей, які якнайповніше проявляються через освіту, освітні ідеали. Так, інформаційне суспільство передбачає формування інноваційної людини, здатної орієнтуватися у мінливому світі і швидко зростаючому потоці інформації.

Це і зумовлює необхідність посилення світоглядної освіти, що є актуальною в умовах формування суспільства нового типу, де пріоритетне значення має не обсяг, а якість засвоєної інформації, вміння знаходити й використовувати її, здатність учителя орієнтуватися в полі інформації та формувати необхідні вміння роботи з нею в учнів.

Як зазначає Р.Арцишевський, „світоглядна освіта сприяє засвоєнню людиною найціннішого соціального досвіду, зосередженого у світогляді, завдяки якому людина усвідомлює свій нерозривний зв'язок зі світом і буттям людства, засвоює найзагальніші, вироблені у процесі всього розвитку людської культури критерії оцінки, що дають їй змогу оцінити сьогочасність „із погляду вічності”, і принципи діяльності, які уможливають прийняття правильного рішення та здійснення правильного вибору в будь-якій життєвій ситуації [1, с.10]. У цьому контексті світоглядна підготовка вчителів початкових класів є одним із завдань сучасної професійної освіти.

Під цим терміном ми розуміємо як процес вироблення в людини на основі різних форм соціального та індивідуального досвіду цілісного розуміння самої себе, системи професійних знань, умінь і навичок, сукупності професійно значимих якостей, що дають їй змогу орієнтуватися не лише в навколишньому світі і в самій собі, а й певним чином упорядкувати і свідомо гармонізувати свої взаємовідносини з природою та соціумом, займати певну життєву позицію, шукати ефективні шляхи і способи організації навчально-виховного процесу у початковій школі.

На думку С.Прядко, життєва позиція особистості є специфічним соціальним утворенням, що формується передусім у процесі соціалізації особистості. Детермінується це утворення активністю особистості, її суб'єктивно-інтерпретаційним ставленням до суспільних цінностей і норм. При цьому життєва позиція особистості зумовлює її соціальний розвиток, веде до формування сталого внутрішнього імперативу, відповідно до якого вибудовується та коригується її життєва стратегія [9, с.146].

Учитель як носій соціального досвіду, як виконавець певних соціальних ролей повинен бути самодостатньою гармонійною особистістю. Саме на це і повинна бути спрямована світоглядна підготовка майбутнього педагога – на створення умов для духовного становлення, самовизначення особистості, формування стійких істотних екзистенційних структур особистості, які обумовлюють її цілісність.

У зв'язку з цим доцільним буде звернутися до окремих особливостей формування фахівця освітянської сфери інформаційного суспільства. Саме на цьому зосереджує свою увагу С.Болсун, виокремлюючи такі характерні особливості цього процесу:

- відхід від старої компетенційної концепції підготовки з наголосом на вузькому прагматизмі, набуті вузькофахових знань, засвоєнні лише певних методик і перехід до впровадження концепції різнобічної підготовки вчителя з наданням йому різноманітних компетенцій;

- створення освіти, яка б адекватно відображала сутність глобальних проблем сучасності, знання подій глобального характеру. Розуміння їх причин, виховання відчуття ступеня своєї особистої участі в розв'язанні локальних і глобальних проблем;

- орієнтація на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швидкої адаптації до змін у всіх сферах життя;

- запровадження культурологічного аспекту підготовки: акцент у навчанні переноситься на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки особистості, що утворює центр, навколо якого об'єднуються знання, вміння, навички, стаючи константами діяльності суб'єкта як неповторної індивідуальності; вводяться поняття духовної культури професійно значущих якостей особистості вчителя, які дають підставу говорити про професійну культуру вчителя як сукупність технологічної майстерності та багатства внутрішнього світу;

- активна розбудова правового, політичного, соціально-економічного устрою держави, що визначає формування нової генерації фахівців-педагогів, збагачених глибокими фундаментальними і спеціальними знаннями, здатних до самодостатнього розвитку своєї особистості та активної культивування своєї індивідуальності, творчого потенціалу, інноваційної діяльності, професійної майстерності [3, с.58].

Зважаючи на ці особливості, можна зробити висновок, що світоглядна підготовка вчителів початкових класів передбачає врахування основних компонентів світогляду та їх формування. Зокрема, інтелектуальний компонент світоглядної підготовки передбачає формування у майбутніх учителів єдності знань і умінь мислити і діяти, здійснювати аналітико-синтетичну діяльність.

Емоційний компонент світоглядної підготовки спонукає вчителя звертатися до власного особистого досвіду та особистого досвіду учнів, життєвих ситуацій, творів літератури і мистецтва для формування переконань, адже саме вони є важливою детермінантою поведінки людини. Учитель як носій соціального і культурного досвіду повинен володіти системою переконань та формувати їх в учнів, що закладе основу для становлення світогляду молодших школярів.

Практично-дійовий компонент передбачає включення майбутніх педагогів у широку сферу практичних дій: трудову, громадську, художню, технічну та інші види діяльності, в широке коло соціальних відносин, набуття досвіду спілкування. Мова іде про різні напрями соціалізації учителя як професіонала та здатності створити необхідні умови для включеності учнів у сфери життя суспільства.

Підґрунтям для здійснення світоглядної підготовки вчителів є зміст освіти, який має відображати різні предметні галузі сучасної науки, включаючи природничі науки, науки про суспільство та науки про людину. Однак екстенсифікація змісту професійної підготовки вчителів початкових класів, тобто

збільшення кількості предметів не є можливою, оскільки зміни в науковому світі відбуваються постійно й освітні установи навряд чи зможуть вчасно відреагувати на них. Окрім того, державними документами у визначеній галузі врегульовано питання максимального тижневого навантаження на студента, що також унеможливує розширення навчальних планів новими предметами. Це власне і спричинило кризу сучасної парадигми та системи освіти і зумовило моделювання такого змісту освіти, який акумулює в собі досягнення різних сфер наук і ґрунтується на загальнонаукових, міжнаукових та інтеграційних зв'язках. На нашу думку, це сприятиме створенню цілісної універсальної картини світу, яка входить до складу світогляду і є його пізнавальною основою.

Висновки... Використовуючи термін відомого бразильського педагога Пауло Фрейре, освіту можна назвати „визволяючою”, бо вона спонукає піддавати сумніву ідеї та цінності, не боїчись бути самим собою, ставити запитання, цікавитись іншою культурою, бути активними соціальними перетворювачами людських стосунків, позбавлятися культурної неграмотності, стереотипів, упереджень.

Освіта в сучасних умовах повинна спонукати людину до всестороннього аналізу процесів, що відбуваються в суспільстві, до організації конструктивної взаємодії.

Духовним наставником сучасної молоді може бути лише учитель, який сприйняв передові ідеї нового тисячоліття, смисл науки, має стійку систему поглядів і переконань, здатний адаптуватися в мінливому соціумі.

Важливе місце у становленні педагога як інноваційної людини має світоглядно-гуманістична спрямованість, світоглядна мобільність, що власне і визначає процес формування майбутніми учителями соціальної самоідентичності, залучення їх до системи цінностей, норм, відносин суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Арцишевський Р. Світоглядна освіта в умовах переходу до інформаційного суспільства / Р. Арцишевський // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 6–11.
2. Беляєв Ю. І. Актуальні проблеми підготовки вчителів / Беляєв Ю. І., Кузьменко В. В. // Монографічний збірник статей Херсонського державного педагогічного інституту : відп. за вип. Кузьменко В. В. – Херсон, 1997. – С. 5–7.
3. Болсун С. Модель ідеального вчителя / С. Болсун // Рідна школа. – 1999. – № 2. – С. 55–60.
4. Гайденок В. Гуманістичні зрушення в сучасному соціальному житті / Гайденок В., Предборська І. // Філософські пошуки : зб. наук. праць. – Львів – Одеса – Хмельницький : Cogito – Центр Європи, 2001. – Вип. XI-XII. – С. 91–95.
5. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі : Книга для вчителя / [В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, А. Г. Волинець та ін. / за ред. Г. О. Балла, О. В. Киричука, Р. М. Шамелашвілі]. – К. : ІЗМН, 1997. – 136 с.
6. Зязюн І. А. Особливості професійної підготовки педагога / І. А. Зязюн // Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи : зб. наук. праць за матеріалами методологічного семінару, 22 лист. 2000 р. – К. : Знання, 2000. – Вип. 3. – С. 36–42.
7. Кремень В. Г. Філософія : мислителі, ідеї, концепції : підруч. / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с. – Бібліогр. в кінці розд.
8. Кушерець В. І. Система освіти в ноосферному вимірі. Потреба світоглядної та методологічної переорієнтації / В. І. Кушерець // Вища освіта України. – 2003. – № 3. – С. 36–40.
9. Прядко А. С. Життєва позиція особистості в аспекті сучасного соціально-філософського осмислення / А. С. Прядко // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, 2004. – № 40. – С. 140–147.
10. Табачковський В. Гуманізм та проблема діалогу культур / В. Табачковський // Філософська думка. – 2001. – № 1. – С. 6–25.

Анотація

Е.М.Севаст'янова

Мировоззренческая подготовка учителей начальных классов: философско-образовательная интерпретация

В статье обоснована необходимость мировоззренческой подготовки учителей начальных классов как важного условия их профессионального становления и самоидентификации, обусловлена суть и основные компоненты мировоззренческой подготовки педагога начального звена обучения.

Ключевые слова: мировоззренческая подготовка, учителя начальных классов, компоненты мировоззренческой подготовки.

Summary

O.M. Sevast'yanova

World View Preparation of Primary School Teachers: Philosophic-Educational Interpretation

The necessity of world view preparation of primary school teachers as an important condition of their professional formation and self-identification is grounded in the article. The essence and basic components of world view preparation of a primary school teacher is stipulated.

Key words: world view preparation, primary school teachers, components of world view preparation.

Дата надходження статті:

„11” червня 2010 р.